

18. Савинов М. П. Народная этимология на почве языка русского. *Русский филологический вестник*. 1889. Т. XXI, № 1. С. 15–58.

19. Смирнов Н. А. Западное влияние на русский язык в Петровскую эпоху. *Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук*. 1910. Т. 88, № 2. С. 33–35.

20. Соболевский А. И. Русские заимствованные слова. Литографический курс. Санкт-Петербург: лит. Д. Руднева, 1891. 152 с.

21. Суперанская А. В. Ударение в заимствованных словах в современном русском языке / отв. ред. А. А. Реформатский. Москва: Наука, 1968. 309 с.

22. Шелудько Д. Німецькі елементи в українській мові. *Збірник Комісії для дослідження історії української мови*. 1931. Т. 1. С. 1–60.

23. Шор. Р. О. Язык и общество. Москва: Работник Просвещения, 1926. 152 с.

24. Christiani W. A. Uber das Eindringen von Fremdwörtern in die russische Schriftsprache des 17 und 18 Jahrhunderts. Berlin, 1906. 67 S.

25. Weisgerber J. L. Zweimal Sprache: Deutsche Linguistik 1973 – Energetische Sprachwissenschaft. Dusseldorf: Schwann, 1973. 228 S.

Піскунов О.

– кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК: 811. 16'34 – 115''18 / 19''

ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ В ДИНАМІЧНОМУ / ПЛОЩИННОМУ АСПЕКТАХ У СТУДІЯХ УЧЕНИХ ДРУГОГО ПЕРІОДУ РОЗВИТКУ КОМПАРАТИВІСТИКИ

У статті подано погляди мовознавців 70-х рр. XIX ст. – 30-х рр. XX ст. на поняття прамови. Охарактеризовано ставлення мовознавців до питання про критерії одноплосинного існування архетипів. Для більшості мовознавців зазначеного періоду, прамова – це реальність і архетипи прамови треба синхронізувати.

Ключові слова: лінгвістична реконструкція, площинний характер, архетип, прамова, «хвильова» теорія.

Пискунов А.

– кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКА В ДИНАМИЧЕСКОМ / ПЛОСКОСТНОМ АСПЕКТАХ В РАБОТАХ УЧЕНЫХ ВТОРОГО ПЕРИОДА РАЗВИТИЯ КОМПАРАТИВИСТИКИ

В статье представлены взгляды языковедов 70-х гг. XIX ст. – 30-х гг. XX ст. на определение праязыка. Представлена характеристика отношения лингвистов к вопросу о критериях одноплоскостного существования архетипов. Для большинства лингвистов этого периода, праязык – это реальность и архетипы праязыка необходимо синхронизировать.

Ключевые слова: лингвистическая реконструкция, плоскостной характер, архетип, праязык, теория «волн».

Piskunov A.

– Candidate of Science (Linguistics), Senior Lecturer, Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

THE RESEARCH OF LANGUAGE IN THE DYNAMIC / PLANE ASPECTS IN THE STUDIES OF THE LINGUISTS OF THE SECOND PERIOD OF DEVELOPMENT OF COMPARATIVE LINGUISTICS

The article presents the views of the linguists of the 70's of the nineteenth century – the 30's of the twentieth century on the notion of parent language. The attitude of the linguists to the problem of the criteria of uniplane existence of archetypes is described. For most linguists of this period, parent language is the reality and the archetypes of the parent language must be synchronized.

Key words: linguistic reconstruction, plane character, archetype, parent language, «wave» theory.

Постановка проблеми. У компаративістиці другого періоду (70-і рр. XIX ст. – 30-і рр. XX ст.) процедура лінгвістичної реконструкції значно вдосконалюється. Разом з тим працям багатьох лінгвістів притаманний площинний характер реконструкції. Треба зазначити, що спеціального дослідження, присвяченого цій особливості реконструкції, в компаративістиці немає. Це зумовлює актуальність нашої статті.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення сучасної лінгвістичної літератури показує, що теоретичні проблеми реконструкції висвітлювали В. П. Нерознак, В. К. Журавльов, В. В. Іванов, Б. О. Серебренніков, Г. А. Климов та ін. Сучасна лінгвістична історіографія віддає данину мовознавцям, які вказали на площинний / динамічний характер реконструкції: «прамова, як своєрідний склад архетипів, які реконструюються. Має площинний характер, характер без динаміки, але, як всяка жива мова, вона динамічна, історично змінна» [8, с. 472]. Сучасна лінгвістика оперує наступними протилежними поглядами на прамову: «1) прामова – полідіалектичний мовний простір, який реально існував і який піддається відбудові; 2) прамова – певний реконструкт, характер якого залежить від мети реконструкції та вибору мов, які вкладаються в його основу; 3) прамова – інвентар абстрактних формул» [5, с. 39].

Метою пропонованої статті є характеристика відповідного кола питань стосовно площинного / динамічного характеру лінгвістичної реконструкції як у теоретичному, так і в практичному аспектах на матеріалі студій українських та російських мовознавців 70-х рр. XIX ст. – 30-х рр. XX ст.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) розкрити погляди мовознавців другого періоду на поняття прамови; 2) охарактеризувати ставлення мовознавців другого періоду до питання про критерії одноплощинного існування архетипів; 3) розкрити внесок мовознавців 70-х рр. XIX ст. – 30-х рр. XX ст. у розробку відповідних питань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зазначити, що в компаративістиці організуючим моментом всіх

порівняльно-історичних студій є поняття прамови. Прамову тлумачать як своєрідну точку відліку для вивчення генетичних взаємовідносин споріднених мов.

Перші спроби обґрунтування прамовного стану відносяться до середини XIX ст. На думку А. Шлейхера, мови, які виходять з однієї прамови, формують «мовне дерево». За словами лінгвіста, «неможливо встановити спільну прамову для всіх мов, скоріше існувало багато «прамов» [24, с. 108–109].

Й. Шмідт писав, що конструйовані прамови не мають статусу історичного індивідуума» [25, с. 31], для Й. Шмідта прамова – це простір, що моделюється на єдиній часовій площині. Аналізуючи «хвильову» теорію, Й. М. Тронський характеризує її як таку, що не «працює», мовознавець закидає Й. Шмідту те, що вчений «не використовував її навіть у своїй власній дослідницькій практиці» [16, с. 3–4]. Реконструкція молодогограматиків вибудовувалася з твердження, що індоєвропейський тип краще за все зберігся в давньоіндійській та давньогрецькій мовах. Б. Дельбрюк вважає прамову моделлю, у межах якої «при порівнянні двох мов або форма однієї мови повинна бути зведена до форми іншої, або обидві форми можуть бути зведені до однієї спільної праформи» [7, с. 52]. Але, на відміну від А. Шлейхера, Б. Дельбрюк вказує на необхідність виділяти «окремі періоди прамови, щоб більш давні і пізніші форми не ставилися на одну дошку» [там же, с. 53]. Отже, мовознавець тлумачить прамову не як стале явище, а як феномен, що знаходиться в процесі розвитку, в динаміці.

Значним недоліком реконструкції молодогограматиків є те, що, попри всі застереження, прамовні факти вибудовувалися на одній хронологічній площині. У зв'язку з цим дослідники говорять про «площинний» характер молодогограматичної реконструкції [16, с. 5].

З погляду Б. Дельбрюка, синхронізація мовних явищ минулого постає як бажана, але не завжди можлива через об'єктивні причини. Якщо відтворені мовні факти не синхронізовано, реконструкція неминуче набуває еkleктичного характеру, з яким на даному етапі розвитку мовознавства слід миритися [7, с. 219–221].

А. Мейє неоднозначно оцінював можливість відтворення прамови, вказуючи на те, що «тотожності передбачають спільну основу, але про цю спільну основу можна скласти собі уяву тільки шляхом гіпотез, і причому таких гіпотез, які перевірити неможливо. Шляхом порівняння неможливо відтворити мову, яка зникла. Індоєвропейську мову відтворити неможливо» [9, с. 73–74]. Але одночасно мовознавець вказує на можливості порівняльно-історичного методу встановлювати певну систему тотожностей між історично засвідченими мовами [там же, с. 79]. Скептицизм А. Мейє щодо можливості відтворення прамови розділяли італійські лінгвісти Б. Террачіні, Дж. Бонфанте, Дж. Девото, В. Пізані, які взагалі відмовились від поняття «прамова» як на первинному рівні – тобто індоєвропейської прамови, так і від реконструкції наступних прамовних станів – спільногерманської,

спільнослов'янської і т. д., змінивши її на сукупність ізоглос. Ці мовознавці вважали, що треба не реконструювати прамовний стан тієї чи іншої мовної сім'ї, а тільки реконструювати «системи діалектних (міжмовних) сходжень – ізоглос» [5, с. 30]. На нашу думку, ця точка зору збігається з думкою С. Смаль-Стоцького про полідіалектний характер прамови [14, с. 86]

Як відмічають сучасні мовознавці, І. О. Бодуен де Куртене не відкидав існування прамов «як початкових моментів генетичного зв'язку і лінгвістичних предків генеалогічно споріднених мов» [19, с. 52], але, в трактуванні мовознавця, прамови – це наукові абстракції.

І. О. Бодуен де Куртене підкреслював, що «теоретично сконструйовані прамови зовсім не можуть претендувати на тотожність з дійсно колись існуючими мовними станами; це просто комплекси загальних стадій історичного розвитку різних сторін мови, які хронологічно могли існувати в різний час. Прийняті в порівняльній граматиці спільні мови є начебто проекцією особливостей, які не рівномірно рухаються, на часову площину» [3, с. 37–41]. Для І. О. Бодуена де Куртене, як і для Б. Дельбрюка, прамова – це фікція, і звідси синхронізація є бажаною, але не обов'язковою.

М. В. Крушевський, як і І. О. Бодуен де Куртене, критично ставився до ідеї відновлення прамови за допомогою слідів і осколків, які дійшли до нас. Саме це і відмічає сучасна лінгвістична історіографія [19, с. 39]. Хоча повністю ідею реконструкції мовознавець не відкидає: на думку М. В. Крушевського, основну увагу необхідно приділити «вивченню характеру звуків даної мови і законів їх змін і зникнення» (тобто їхнього динамічного розвитку – О. П.) [21, с. 245].

Не відкидає можливості реконструкції прамови і В. О. Богородицький, але, на думку мовознавця, її (прамови – О. П.) первинний стан відновлюється гіпотетично за даними цих мов (споріднених – О. П.) [1, с. 384]. Тому В. О. Богородицький вбачав основну задачу в з'ясуванні «порівняльної швидкості руху того чи іншого явища в окремих мовах» [2, с. 449], тобто мовознавець вказує на вимогу «синхроністичного» (синхронного) порівняння явищ для того, щоб факти, що порівнюються і реконструюються, були одночасними. В. О. Богородицький вказує на можливе існування на одній площині певних фонетичних явищ [1, с. 390]. В. О. Богородицький звертається до змін в області вокалічної системи. Мовознавець досліджує історію індоєвропейського *e, який, на думку В. О. Богородицького, на балто-слов'янській площині дав рефлекс *i*: пор. лит. *mineti* «пам'ятати», «вспоминати» = с.с. *мьнѣти* «пам'ять» [1, с. 391]. Мовознавець також співвідносить наголос, порівнюючи руські форми *зима* – *зиму* та лит. *zem'a* – *zema* [там же, с. 391]. В. О. Богородицький також звертається до історії зміни носових голосних *e*, *o* в чисті *a*, *y* (*e* > *a*, *o* > *y*), причому мовознавець розглядає ці зміни як паралельні і одночасні, тобто синхронізує їх і зміни ці розглядаються як однорідні і системні та такі, що мають поступовий, еволюційний

характер: *e > 'ea > 'a > 'a i o > y > y* [там же, с. 419–421].

У цих реконструкціях мовознавець має певні точки дотику з твердженнями О. О. Шахматова. На нашу думку, такі реконструкції В. О. Богородицького близькі до представлених в працях О. О. Шахматова тверджень про критерії одноплощинного існування архетипів («Що ж до другого носового голосного, тобто *o*, то необхідно думати, що перехід його (носового голосного – *О. П.*) в чистий (*y*) проходив паралельно з аналогічною зміною вже розглянутого носового голосного» [1, с. 419]. Досліджуючи історію зміни носових голосних в голосні повного творення, мовознавець підкреслює, що цей процес відбувався поступово, в формі повільної еволюції [там же, с. 420].

Аналіз сучасних лінгвоісторіографічних джерел показує, що О. О. Потєбня, М. О. Колосов, П. Г. Житецький не вважали реконструкцію прамов одним з найважливіших завдань історико-лінгвістичного дослідження [6, с. 99]. Вирішуючи окремі питання, пов'язані з реконструкцією спільноруської прамови, О. О. Потєбня звертається до спільнослов'янської прамови; його цікавить пізня епоха історії спільнослов'янської прамови – епоха її розпаду.

Є. К. Тимченко стверджував, що реконструйована дослідниками праслов'янська мова є лише «науковим апаратом»; відтворені мовні факти, які ми інтерпретуємо як праслов'янські, не завжди вдається можливим синхронізувати, і вони постають як риси «часто різної передісторичної доби, що нам тільки видаються на одній площині» [15, с. 45]. За словами І. Огієнка, «Міклошич взагалі не визнавав прамов» [10, с. 152]. Скептично оцінюють можливості реконструкції прамовних станів як єдиний і монолітний масив А. Брюкнер, К. Маєр. К. Маєр, за словами С. Смаль-Стоцького, веде мову навіть не про праслов'янську мову, «а тільки про праслов'янську добу, про праслов'янський розвиток мови» [14, с. 82] і, на думку мовознавця, потреба «установлення прамов молодших, ніж праслов'янська, не має практичної вартості» [там же, с. 83].

Критично і неоднозначно оцінював існування прамовних станів С. Смаль-Стоцький. Аналізуючи розуміння прамовних станів, які спираються на теорію «родовідного дерева», мовознавець характеризує, що «єдність праслов'янської чи праіндоєвропейської мови могла бути тільки релятивна», а прамова, за словами лінгвіста, є не що інше як «загальна подібність», «се є тільки зіставленням до купи того, що слов'янським наріччям чи мовам в означеній давнішній чи пізнішій добі їх розвитку було спільним» [там же, с. 86]. На думку мовознавця, праслов'янська знаходиться в динамічному стані, «в пливкім стані» [там же, с. 86]. Що ж до перспективи відбудови таких станів, С. Смаль-Стоцький відмічає, що «зреструктурувати праслов'янську мову не можна, і це не є ані предметом, ані завданням науки» [там же, с. 99], і взагалі, таке розуміння реконструкцій, коли «доби якоїсь прамови уважатимем чимось більше, як гіпотезою, може завести нашу науку в нетрі фантазії» [там же, с. 100]. Стосовно ж такого питання

східнослов'янського глотогенезу, а саме наявності – «спільноруської прамови», С. Смаль-Стоцький, О. Горбач та ін. виводили українську мову безпосередньо з праслов'янської. На протигагу О. О. Шахматову, яким розрізняв спільноруську мову – мову епохи доісторичної єдності, і давньоруську мову – мову давніх руських пам'яток» [22, с. 15].

Якщо молодогограматики питання про критерії одноплощинного існування архетипів не ставили, то в студіях О. О. Шахматова представлене твердження про те, що критерієм одноплощинного існування архетипів є системність трансформації. Так, шахматовські V-депалаталізації, зокрема $e > o > o$ та $e > a > a$, містять початковий, проміжний та кінцевий етапи, які вчений розглядає як одночасні саме тому, що трансформація архетипів тут є однорідною, тобто системною. О. О. Шахматов не міг погодитися з точкою зору Б. Дельбрюка, І. О. Бодуена де Куртене, В. К. Поржезинського. Для нього прामова – реальність і архетипи прамови треба синхронізувати. Мовознавець вважав неприпустимим поєднання різних за часом явищ на одному синхронному зрізі [20, с. 153; 21, с. 122–123, 127]. О. О. Шахматов полемізуючи з О. І. Соболевським з приводу занепаду редукованих і його наслідків, робить висновок про неприпустимість поєднання на одному часовому зрізі названого явища з появою дифтонгів *ie* та *yo*: «падіння глухих, і як його наслідок здовження попередніх голосівок, а далі поява дифтонгів *ie* та *yo*, відбулася не рівночасно в цілій руській області» [20, с. 53].

Як відмічає В. В. Виноградов, О. М. Селищев не був прихильником швидких реконструкцій, які не мають фундаментального попереднього накопичення мовного матеріалу [4, с. 35]. Мовознавець, продовжуючи бодуєнівські традиції, з недовірою ставився до деяких реконструкцій О. О. Шахматова [5, с. 183–184]. За словами О. М. Селищева, в історичному дослідженні російської мови «не зроблено ще всієї необхідної попередньої роботи по вивченню окремих джерел і окремих питань, – роботи яка б відповідала сучасним лінгвістичним вимогам». І в цьому аспекті О. М. Селищев вже продовжує традиції О. О. Шахматова, звертаючись в дослідженнях до поєднання писемних пам'яток з даними живих говірок – «Різностороннє дослідження мови пам'ятників руської писемності і систематичний опис сучасних говірок слугують основою історичного дослідження російської мови» [там же, с. 175].

О. М. Селищева не можна вважати прибічником реконструкції прамов. Мовознавець піддає критиці методу дослідження представників Московської школи студіювати витоки споріднених фонетичних явищ до періоду прамовної єдності. Загалом не заперечуючи рух схожих мовних явищ із єдиного першоджерела, мовознавець підкреслює, що «В подальшому житті відбувався рух цієї системи в тому ж напрямку, хоча групи могли не бути в цей час в близьких зв'язках одна з іншою» [5, с. 176]. Підтвердження цього тезису можна ілюструвати історією асиміляції приголосних з *j* в сибірських говірках в словах типу **свин'н'а**, **ноч'ч'у**. Аналогічний процес можна спостерігати на півдні і заході в

українській і білоруських мовах. За словами О. М. Селищева, цей процес відображає те загальне, що було закладено в спільнослов'янській мовній системі: «Всі слов'янські мови пройшли стадію асиміляції приголосних з *j* перед голосним» [4, с. 57].

В аспекті дослідження існування прамови, М. С. Трубецький не заперечував її існування. Сучасні мовознавці віддають належне М. С. Трубецькому за те, що він зобразив всі генетичні відношення, які відносяться історично до єдиної прамови [18, с. 497].

У роботі «Мысли об индоевропейской проблеме», на думку М. С. Трубецького, існування прамови не є завжди обов'язковим для певного мовного союзу: «Поняття «мовна сім'я» не передбачає загального походження ряду мов від однієї прамови» [17, с. 44]. Водночас мовознавець вказував на мови, які «спочатку були несхожі одна на одну і тільки з плином часу завдяки постійному контакту, взаємним впливам і запозиченням значно зблизились одна із другою» [там же, с. 45].

Мовознавець розглядав прамову як продукт «чисто дивергентного, або чисто конвергентного розвитку, або, на кінець, продуктом складання обох типів розвитку в різних пропорціях» [там же, с. 47]. М. С. Трубецький пропонував власну схему розвитку мовних сімей, яку він називав як мережеву або ланцюгову. До таких схем членування мовних сімей він відносив і слов'янські мови, оскільки, на його думку, в слов'янських мовах, «кожна мова є наче ланцюг, що пов'язує дві інші і зв'язок між сусідніми мовами здійснюється перехідними говірками» [там же, с. 47]. Мовознавець піддавав сумніву утворення індоєвропейської сім'ї завдяки дивергентно-конвергентним процесам [там же, с. 48]. Мовознавець чітко наводить систему особливостей, які характерні для індоєвропейських мов [там же, с. 48–52]. Дослідження робіт М. С. Трубецького запевняє нас в тому, що, за словами лінгвіста, «Те що спільноруська або спільносхіднослов'янська прामова колись існувала, можна вважати твердо встановленим» [там же, с. 143].

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**: 1) для більшості мовознавців другого періоду, прामова – це реальність і архетипи прамови треба синхронізувати. Мовознавці вважали неприпустимим поєднання різних за часом явищ на одному синхронному зрізі; 2) молодогораматика питання про критерії одноплощинного існування архетипів не ставили, а вже в студіях О. О. Шахматова представлене твердження про те, що критерієм одноплощинного існування архетипів є системність їхньої трансформації; 3) спираючись на дослідження мовознавців другого періоду, можна вказати на значущість внеску мовознавців 70-х рр. XIX ст. – 30-х рр. XX ст. в розробку відповідного кола питань.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні студій О. М. Селищева і М. С. Трубецького, присвячених історії східнослов'янських мов.

Література

1. Богородицкий В. А. Сравнительная грамматика ариоевропейских языков

(1914) [Методологические замечания, с указанием некоторых преобразований, необходимых в сравнительной грамматике]. *Хрестоматия по истории русского языкознания*. Москва: Высш. школа, 1973. 503 с.

2. Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики. Казань, 1913. С. 149–150.

3. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию: в 2 т. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. Т. 1. – 384 с., Т. 2. – 391 с.

4. Виноградов В. В. Проф. А. М. Селищев как историк русского языка. *Докл. и сообщ. филол. ф – та Моск. ун - та*. Москва, 1947. Вып. 4. С. 31 – 50.

5. Гаджиева Н. З., Журавлев В. К., Кумахов М. А., Нерознак В. П. Введение. Сравнительно-историческое изучение языков разных семей: Теория лингвистической реконструкции. Москва: Наука, 1988. 237 с.

6. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. ХІХ ст. – 20- і рр. ХХ ст.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с.

7. Дельбрюк Б. Введение в изучение языка (из истории и методологии сравнительного языкознания). Москва: Едиториал УРСС, 2003. 152 с.

8. Журавлев В. К. Наука о праславянском языке: эволюция идей, понятий и методов. *Бирнбаум Х. Праславянский язык: Достижения и проблемы в его реконструкции* / общ. ред. В. А. Дыбо и В. К. Журавлева. Москва: Прогресс, 1987. С. 453–493.

9. Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. Москва – Ленинград: Гос. соц.-экон. изд-во, 1938. 510 с.

10. Огієнко І. Історія української літературної мови. *Історія української мови: Хрестоматія* / упоряд.: С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко. Київ: Либідь, 1996. 288 с.

11. Селищев А. М. Забайкальские старообрядцы. Иркутск, 1918. 81 с.

12. Селищев А. М. Критические заметки по истории русского языка. Казань, 1918. С. 183 – 184.

13. Селищев А. М. Очерки по македонской диалектологии. Казань, 1918. Т. 1. 284 с.; 2-е изд. фототип. София, 1981

14. Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів на сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. *Історія української мови: Хрестоматія* / упоряд.: С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко. Київ: Либідь, 1996. С. 48–119.

15. Тимченко Є. Слов'янська одність і становище української мови в слов'янській родині. *Історія української мови: хрестоматія* / упоряд. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко. Київ: Либідь, 1996. С. 38–48.

16. Тронский И. М. Общеиндоевропейское языковое состояние (вопросы реконструкции). Ленинград: Наука, 1967. С. 5.

17. Трубецкой Н. С. Мысли об индоевропейской проблеме. *Избранные труды по филологии: Переводы* / сост. В. А. Виноградова и В. П. Нерознак. Москва: Прогресс, 1987. 560 с.

18. Трубецкой Н. С. Возникновение общезападнославянских особенностей в области консонантизма. *Избранные труды по филологии: Переводы* / сост. В. А. Виноградова и В. П. Нерознак. Москва: Прогресс, 1987. 560 с.

19. Чемоданов Н. С. Сравнительное языкознание в России: Очерк развития сравнительно-исторического метода в русском языкознании. Москва: Учпедгиз, 1956. 95 с.

20. Шахматов А. А. Несколько заметок об языке псковских памятников XIV–XV в. (По поводу книги «Николай Каринский. Язык Пскова и его области в

XV веке». Санкт-Петербург: Журн. М-ва нар. просвещения. 1909. Ч. 22. № 7. С. 122–123, 127.

21. Шахматов А. А. *Rjsznik slawistyczny*. 1909. Т. 2. С. 153. Рец. на кн.: А. Е. Крымский. Украинская грамматика для учеников высших классов гимназий и семинарий Приднепровья. Москва, 1907-8.

22. Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка. Москва: Учпедгиз, 1957. 400 с.

23. Шахматов О. О., Крымский А. Ю. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'яток письменської староукраїнщини XI – XVIII вв. Київ, 1924. С. 53.

24. Шлейхер. А. Компендий сравнительной грамматики индоевропейских языков (Предисловие). *Звегинцев В. А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях*. Москва: Просвещение. 1964. С. 108–109.

25. Schmidt J. Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen. Weimar, 1872.

Тищенко К.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

Степанова В.

– студентка II курсу англо-німецького відділення філологічного факультету Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2'0 + 811.161.1'0

**ПРІОРИТЕТНІ ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МОВИ
В СТУДІЯХ А. Ю. КРИМСЬКОГО Й І. І. СРЕЗНЕВСЬКОГО**

Розвідка містить ґрунтовний аналіз поглядів А. Крымського й І. Срезневського на джерела вивчення історії мови. Визначено, що вагоме місце серед досліджень учених посідають праці, у яких автори розглядали стародавні рукописні пам'ятки. Особливу увагу звернено на те, що відомі мовознавці зробили значний внесок у розробку порушеної проблеми. Виявлено, які твердження А. Крымського й І. Срезневського зберегли свою цінність для мовознавства XX ст. – початку XXI ст.

Ключові слова: джерела вивчення історії мови, давні писемні пам'ятки, літописи, сучасні говори.

Тищенко Е.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

Степанова В.

– студентка II курса англо-немецкого отделения филологического факультета Донбасского государственного педагогического университета

**ПРІОРИТЕТНІ ІСТОЧНИКИ ІЗУЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЯЗЫКА В
ТРУДАХ А. Е. КРЫМСКОГО И И. И. СРЕЗНЕВСКОГО**

Статья содержит подробный анализ взглядов А. Крымского и И. Срезневского на источники изучения истории языка. Определено, что важное место среди исследований ученых занимают работы, в которых авторы рассматривал древние рукописные памятники. Особое внимание